

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ «ΑΓΡΟΤΗΣ»**Ανασκαφή Αγίας Νάπας**

Δρ Ευθύμιος Τσιολάκης
Ανώτερος Γεωλογικός Λειτουργός
στο Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης

Στην Κύπρο έχουν βρεθεί σε πολλές τοποθεσίες οστά, τα οποία υποδηλώνουν την παρουσία θηλαστικών, όπως ιπποπόταμους, ελέφαντες και ορισμένα είδη αρουραίων και νυκτερίδων. Μία από τις πιο σημαντικές θέσεις, στις οποίες έχουν βρεθεί οστά των θηλαστικών αυτών και ιδιαίτερα των νάνων ιπποπόταμων είναι η θέση της Αγίας Νάπας.

Τα ζώα αυτά, εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στην Κύπρο πριν από 250.000 –100.000 χρόνια περίπου, σε περιόδους όπου επικρατούσαν οι παγετώνες στη γη. Τις περιόδους αυτές μεγάλες ποσότητες θαλάσσιου νερού είχαν δεσμευτεί στους παγετώνες και η τεράστια εξάπλωσή τους είχε ως αποτέλεσμα την πτώση της στάθμης της θάλασσας περίπου 120 μέτρα κάτω από την σημερινή. Λόγω της πλήρους κάλυψης της κεντρικής Ευρώπης από τους παγετώνες και τη σημαντική πτώση της θερμοκρασίας, πολλά ζώα για να μπορέσουν να επιβιώσουν αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν προς το νότο για την ανεύρεση περιοχών με πιο ζεστό κλίμα. Όταν έφθασαν στα νότια παράλια της Μικράς Ασίας, αντίκρισαν σε μικρή απόσταση ξηρά, την Κύπρο, η οποία λόγω της πτώσης της στάθμης της θάλασσας, ήταν αφενός πολύ μεγαλύτερη σε μέγεθος και αφετέρου η απόστασή της από τα παράλια της Μικράς Ασίας ήταν μικρότερη απ' ό τι είναι σήμερα αφού απείχε από την πλησιέστερη ξηρά περίπου 30 χιλ.. Οι αλλαγές αυτές συνέβαλαν θετικά στην μετανάστευση των ζώων αυτών στο νησί, τα οποία είτε κολυμπώντας, είτε επιπλέοντας πάνω σε κορμούς δέντρων, μπόρεσαν να εποίκισουν το νησί και να ζήσουν εδώ μέχρι την εξαφάνισή τους.

Εν συνεχεία όταν άλλαξαν οι καιρικές συνθήκες και ανέβηκε η θερμοκρασία, οι παγετώνες έλιωσαν και η στάθμη της θάλασσας επανήλθε στα κανονικά επίπεδα. Αυτό συνέβαλε αφενός στο να μειωθεί η έκταση της Κύπρου και αφετέρου να αυξηθεί η απόστασή της από τις γειτονικές περιοχές στα 70χιλ. περίπου από τα 30 χιλ. που ήταν προηγουμένως. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα ζώα αυτά να παγιδευτούν σε ένα κατά πολύ μικρότερο νησί και την πιθανότητα διαφυγής τους να γίνεται πλέον αδύνατη.

Τα ζώα αυτά υπέστησαν βαθμιαία μεγάλες εξελικτικές αλλαγές ούτως ώστε να μπορέσουν να προσαρμοστούν στο νέο τους περιβάλλον. Η σημαντικότερη αλλαγή ήταν ο νανισμός, φαινόμενο που παρατηρείται και σε άλλα νησιά της Μεσογείου (Κρήτη, Σαρδηνία, Ρόδο, Τήλο, Κορσική, Σικελία). Το

μικρό μέγεθός τους έδωσε, μεγαλύτερη ευκινησία και προσαρμοστικότητα στο σχετικά ημι-ορεινό κυπριακό περιβάλλον και στις περιορισμένες πηγές τροφής. Επιπρόσθετα, στους νάνους ιπποπόταμους υπήρξαν αλλαγές στο σχήμα της σιαγόνας, στη θέση των ματιών και της μύτης, στο μέγεθος των άκρων και στο πέλμα των ποδιών. Οι αλλαγές αυτές υποδηλώνουν ότι τα ζώα αυτά περισσότερο περπατούσαν παρά κολυπούσαν. Οι νάνοι ιπποπόταμοι της Κύπρου είχαν πάρα πολύ μικρό μέγεθος, με το ύψος τους να ανέρχεται μόλις στα 0,75 m. Πολλοί επιστήμονες χρησιμοποιούν το όνομα *Phanourios minor* για τους Κυπριακούς νάνους ιπποπόταμους. Το όνομα αυτό δόθηκε από τους Paul Sondaar και Bert Boekschoten το 1972, βασιζόμενοι στα οστά (προερχομένων μάλλον από 1-2 ζώα) που βρέθηκαν κάτω από το Εκκλησάκι του Αγίου Φανουρίου στην περιοχή Αγίου Γεωργίου, δυτικά της Κυρήνειας.

Απολιθώματα νάνων ιπποποτάμων και ελεφάντων έχουν βρεθεί σε χερσαίους πλειστοκαινικούς σχηματισμούς της Κύπρου σε περισσότερες από σαράντα (40) τοποθεσίες και, κυρίως, σε σπήλαια στους πρόποδες του Πενταδακτύλου, στην περιοχή της Ξυλοφάγου και της Αγίας Νάπας καθώς και σε περιοχές της Πάφου.

Το Τμήμα Γεωλογικής Επισκόπησης σε συνεργασία με τον Τομέα Ιστορικής Γεωλογίας και Παλαιοντολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών πραγματοποιούν από τον Οκτώβριο του 2001 ανασκαφικές εργασίες σε σπήλαιο στην Αγία Νάπα, το οποίο αποτελεί μία από τις πλουσιότερες θέσεις σε οστά νάνων ιπποπόταμων της Κύπρου. Μέχρι στιγμής έχουν πραγματοποιηθεί έξι (6) ανασκαφές και τα αποτελέσματα είναι εντυπωσιακά και ελπιδοφόρα. Συγκεκριμένα, οι ανασκαφές συνάντησαν διαταραγμένο και αδιατάρακτο οστεοπαγές, πλουσιότατο σε οστά απολιθωμένων νάνων ιπποπόταμων. Η εργασία γίνεται με ανασκαφικά τετράγωνα (κάνναβο), ενώ τα κύρια ανασκαφικά εργαλεία είναι βελόνες και μαχαίρια. Η βιομετρική και ταφονομική μελέτη των οστών αυτών θα δώσει πολλές πληροφορίες για τα ζώα αυτά. Η βιομετρική μέθοδος και η στατιστική ανάλυση χρησιμοποιούνται με σκοπό να εξεταστεί αν όλα τα σκελετικά στοιχεία ανήκουν στο ίδιο είδος καθώς και στον υπολογισμό του συνολικού αριθμού των ατόμων, ενώ η ταφονομία για να δώσει απαντήσεις στα αίτια της εξαφάνισης των θηλαστικών από το νησί. Το υλικό, που έχει συλλεχθεί από τη θέση, είναι στη συντριπτική του πλειοψηφία οστά νάνων ιπποπόταμων, πολύ λίγα οστά μικρού σαρκοφάγου (*Genetta plesictoides*) και μερικά οστά πουλιών καθώς και ένας χαυλιόδοντας νάνου ελέφαντα.

Η ανασκαφή στην Αγία Νάπα δεν έχει τελειώσει και δεν μπορεί να ολοκληρωθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα λόγω του πλούσιου οστεοπαγούς που παραμένει στο χώρο, αλλά και της χρονοβόρας και δαπανηρής διαδικασίας για τη συντήρηση και καταγραφή των οστών. Στην επόμενη ανασκαφή του χώρου θα προχωρήσουμε τόσο σε μεγαλύτερο βάθος όσο και οριζόντια, ούτως ώστε να διερευνηθούν οι

συνθήκες συσσώρευσης του υλικού, καθώς και η πιθανή παρουσία του ανθρώπου. Παράλληλα, θα πρέπει να πραγματοποιηθούν επιπρόσθετες απόλυτες (ραδιο-) χρονολογήσεις σε βαθύτερα ανασκαφικά επίπεδα, ώστε να συσχετισθούν μαζί με τα αποτελέσματα των απόλυτων χρονολογήσεων, των δειγμάτων, που έχουν ήδη γίνει και μας έδωσαν μια ηλικία 11.000 έως 13.500 χρόνων.

Επίσης, χρειάζεται να γίνουν περαιτέρω συγκρίσεις με ανάλογες πανίδες των ελληνικών νησιών (π.χ. της Κρήτης) και να συλλεχθούν στοιχεία, που θα φωτίσουν περαιτέρω τις έρευνες, για να μπορέσουμε να συμπληρώσουμε το ψηφιδωτό της ιστορίας των ζώων αυτών στην Κύπρο. Τέτοια στοιχεία θα δώσουν πολύτιμες πληροφορίες για τις περιβαλλοντικές μεταβολές στην Ανατολική Μεσόγειο κατά τις τελευταίες παγκόσμιες διακυμάνσεις της θερμοκρασίας μετά το θερμοκρασιακό ελάχιστο, πριν από 18.000 χρόνια, όπου η στάθμη της θάλασσας ήταν 120 μέτρα περίπου πιο χαμηλά από ότι είναι σήμερα. Σε αυτό το χρονικό διάστημα έζησαν, σύμφωνα με τις μέχρι σήμερα ενδείξεις, οι νάνοι ιπποπόταμοι της Αγίας Νάπας.

Δυστυχώς από την πρώτη επίσκεψη στη θέση, το 2001, διαπιστώσαμε ότι πριν από εμάς το χώρο είχαν επισκεφθεί λαθροανασκαφείς, οι οποίοι συλλέγουν υλικό χωρίς την ενδεδειγμένη επιστημονική οδό με απώτερο στόχο το οικονομικό όφελος. Η θέση αυτή δυστυχώς έχει υποστεί ακόμη μία μεγάλη λαθροανασκαφή μεταξύ του 2012-2014, η οποία προκάλεσε τεράστια ζημιά στο χώρο, με πάνω από 5 κυβικά μέτρα διαταραγμένου υλικού και χιλιάδες θρυμματισμένα οστά σκορπισμένα στο χώρο. Η ζημιά που έγινε στη θέση είναι δυστυχώς ανεπανόρθωτη και το θρυμματισμένο υλικό δεν μπορεί πλέον να δώσει οποιαδήποτε πληροφορία, η οποία χάθηκε για πάντα. Επανειλημμένως έχουμε τονίσει, ότι στη θέση αυτή δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να συνδέει το χώρο με αρχαιολογικά ευρήματα και είναι ντροπή να καταστρέφεται από ασυνείδητους συλλέχτες, ίσως ο πλουσιότερος χώρος με οστά νάνων ιπποπόταμων της Κύπρου.

ET/ME